

vat spotřebu a životní úroveň. Správně Siskind říká, že nakonec oba směry schvalují i vysoké vojenské rozpočty a zajištění státních výdajů stoupajícím dluhem (alespoň v praxi, i když ne vždy v teorii). Avšak liberálové samozřejmě nejsou proti podpoře soukromých investic, např. daňovými výhodami. Vůbec celý program zajištění efektivní poptávky státem má sloužit i podpoře rozmachu soukromého podnikání, ovšem jaksi nepřímou cestou.

Poslední, šestá kapitola je věnována praktické stránce keynesovství a poměru amerických marxistů k němu. Siskind říká, že většina marxistů soudí, že keynesovská opatření mohou pozitivně ovlivnit cyklus, ne však zabránit krizi. Autor sám konstatuje, že v časopise *Political Affairs*, orgánu amerických marxistů, se projevuje ve vztahu ke keynesovství jistý rozpor: keynesovská teorie je sice odmítána, avšak v praxi se občas připouští, že opatření na ní založená mohou odvrátit krizi. Ukazuje však též, že američtí marxisté si velmi dobře uvědomují, že v polemice s keynesovstvím nejde jen o ekonomické programy a ideologické iluze, pro něž ho využívá buržoazie, nýbrž též o to, jak získat dělnictvo pro boj proti militarizaci (jež mu je předkládána jako alternativa ke krizi a nezaměstnanosti), v níž v praxi keynesovskou teorii inspirované programy zatím vyústily. Z tohoto hlediska je tedy nutné lišit od sebe boj proti Keynesově teorii a úsilí o programy proti krizi, v němž je možná jistá společná platforma levicových sil.

V závěru kapitoly (a tím i práce celé) se autor zabývá faktory, které mohly působit na hospodářský vzestup v poválečné době. Ukazuje, že tu šlo o řadu specifických skutečností souvisejících s válkou a se změnami v technice (např. s automatizací). Ukazuje také, že přes veškerou snahu stabilizovat vývoj existovala ve skutečnosti značná nejistota a nervozita jak v konkrétním vývoji národního hospodářství, tak i u ideologů kapitalismu.

Celkově lze hodnotit Siskindovu práci jako kladný přínos pro orientaci v současných základních směrech ekonomických názorů USA a pro jejich marxistickou kritiku. I když je kniha psána populárně a přístupně, není její četba snadná a s užitekem ji přečte jen ten, kdo má dost solidní přehled o ekonomice kapitalismu. Proto je záslužná i její ediční úprava, která knihu doprovodila hlavními údaji o buržoazních ekonomech, jejichž jména se v knize nejčastěji vyskytují, jakož i bližším výkladem pojmů typických pro současnou buržoazní ekonomickou terminologii.

Jiří Setinský

Bruzio Manzocchi: **Ekonomika Itálie** (Praha 1962, SNPL, stran 181).

Poměrně značný růst průmyslové výroby a investiční činnosti, k němuž došlo v řadě západoevropských států v souvislosti s expanzivní fází kapitalistického hospodářství v letech 1953—1957, vyvolal iluzi, a to nejen u buržoazních ekonomů a politiků, nýbrž také u některých příslušníků dělnické třídy kapitalistických zemí, že formy „starého“ kapitalismu jsou již překonány „novými“, které jsou prý schopny vyřešit ekonomické a sociální protiklady kapitalistické společnosti. Vznikla řada nových ideových doktrín: největší monopolistické skupiny rozvinuly širokou ideologickou kampaň, jíž obhajují současný kapitalismus a otupují třídní bdělost pracujících. Kritický rozbor této problematiky, u nás zhusta publikované, významně rozšířil také nedávno zesnulý marxistický ekonom *Bruzio Manzocchi*. Vydal knížku, v níž řeší řadu zásadních problémů soudobého kapitalismu v Itálii. Kniha vyšla roku 1960 v Římě pod titulem *Lineamenti di politica economica in Italia (1945—1959)*; jež český překlad, jež pořídil Ilja Šetlík, vydalo u nás SNPL začátkem roku 1962 a nese název *Ekonomika Itálie*.

Práce *Bruzia Manzocchiho* není encyklopedií italské ekonomiky a není ani obsáhlým syntetickým dílem zahrnujícím všechny otázky italského národního hospodářství. Je to vlastně cyklus knižně vydaných přednášek, jež autor přednesl v ekonomické sekci Institutu Antonia Gramscioho v Římě ve školním roce 1958—1959.

Po stručném úvodu, v němž seznamuje Manzocchi čtenáře s pramenným materiálem a s obsahem knihy, následuje třináct samostatných, chronologicky uspořádaných studií pojednávajících o hlavních problémech ekonomiky Itálie po druhé světové válce. Autor roztrhl problematiku do pěti základních etap zahrnujících období od r. 1945 do r. 1959. Závěr tvoří čtyři samostatné studie, které Manzocchi vydal již dříve v odborných časopisech a které hlavní otázky spíše doplňují a ilustrují. Výjimkou je poslední studie, jež je jakýmsi závěrečným shrnutím celé knihy. Dokumentační část tvoří statistické tabulky, přehledně zachycující některé významnější hospodářské a politické jevy poválečné Itálie.

Bruzio Manzocchi přistoupil ke zpracování značně obtížného tématu se vši odpovědností. Hodnota vybraných studií dokazuje, že je autor hluboce vědecky a marxisticky vzdělán a že dokonale ovládá nejen problémy italského národního hospodářství, ale i současnou politickou situaci v zemi.

Periodizaci italské ekonomiky provedl Manzocchi hned v první kapitole, která tvoří zároveň

jakousi osnovu. Skutečnost, že hned v úvodu ukazuje na nejdůležitější ekonomické jevy a na jejich spojitost s politickou situací v daném období, přispívá zcela nepochybně k dobré přehlednosti celého tématu.

Manzocchi se ve své práci soustředil hlavně na objasnění podstaty hlubokých rozporů italské ekonomiky, jež se projevují zejména strukturálními rozdíly mezi průmyslovým severem a zemědělským jihem s ostrovní částí. Autor se zmiňuje o těchto rozporech hned zpočátku a ukazuje pak na mnoha dalších místech cyklu na jejich ekonomické, sociální a politické důsledky; jejich příčiny osvětluje blíže ve čtvrté kapitole v souvislosti s výkladem o nové italské ústavě. Správně zde Manzocchi zdůrazňuje známou historickou skutečnost, na niž již upozornil Bedřich Engels, že totiž italská buržoazie na rozdíl od většiny ostatních evropských zemí, které nastoupily cestu kapitalistického vývoje, nedovršila v druhé polovině minulého století svou revoluci; naopak, z obavy před rostoucí silou lidových mas uzavřela raději kompromis s velkými feudálními latifundisty, kterým ponechala někdejší ekonomické i politické výsady. Tak vzniklo již při vytvoření jednotného italského státu „spojenectví“ mezi dvěma vládnoucími třídami, které význačně ovlivnilo další vývoj italské ekonomiky. Zatímco v severní části země dosáhl kapitalismus záhy monopolistického stadia, ve střední Itálii a zejména na jihu státu i na jeho ostrovní části převládalo feudální a polofeudální zemědělství, které se vyznačovalo velmi nízkou produktivitou práce a bezmezným vykořisťováním zemědělských dělníků i nájemců půdy. Manzocchi dále ukazuje, jak v období monopolistického kapitalismu došlo za silné podpory centralistického státu k dalšímu utužení obou vládnoucích tříd. Ekonomickým důsledkem tohoto zvláštního třídního svazku byla mimořádně nízká životní úroveň italského lidu provázená chronickou nezaměstnaností, jež nabyla trvalého charakteru; politickým důsledkem tohoto „spojenectví“ byl pak fašismus. Fašistická ekonomika, jak autor správně vysvětluje, prohloubila za nadvlády monopolů všechny disproporce italského národního hospodářství, takže během válečného konfliktu dosáhly přímo katastrofálních rozměrů. Manzocchi rozebírá hned v prvních kapitolách stav italské ekonomiky bezprostředně po skončení válečného konfliktu. Objasňuje zde především, že italské národní hospodářství utrpělo značné škody nejen přímými válečnými akcemi, vojenskou okupací (nejdříve německou a pak anglo-americkou) a dvacetiletou fašistickou ekonomikou, ale že příčiny těchto škod tkví i v samotném historickém vývoji italského kapitalismu. Autor věnuje první poválečné fázi značnou pozornost. Ukazuje na odlišná třídní hlediska, která k obnově italského hospodářství zaujímaly různé společenské skupiny. Zdůrazňuje, že to byl na jedné straně směr demokratický, který žádal kontrolu státu a celospolečenských organizací nad investiční činností velkých podniků a vyjadřoval tak nejen třídní zájmy dělnických stran, ale současně i potřeby celého národního hospodářství. Proti této linii se však postavily velmi striktně konzervativní síly, které byly proti jakémukoliv zásahu státu do soukromého podnikání.

Manzocchi osvětluje blíže specifičnost poměrů, které vznikly v Itálii bezprostředně po válce a které pak podstatně ovlivnily průběh demokratizačních změn. Zatím co severní část území byla osvobozena již před koncem války celonárodním povstáním, v jehož čele stály dělnické strany a pokrokové síly, jižní oblasti osvobodily anglo-americké armády. V severní Itálii rozpustily demokratické síly starý státní aparát a ustavily nové politické i hospodářské orgány. Na jihu státu byl však starý státní aparát zachován a konzervativní síly si zde udržely svou ekonomickou a politickou moc.

Autor v dalším rozboru velmi výstižně ukazuje složitost situace při opětném sjednocení země. Na jedné straně došlo k posílení vlivu monopolistické velkoburžoazie severoitalských průmyslových center, která znovu navázala spojenectví s konzervativními silami na jihu země. Současně však pronikly úspěchy demokratického vývoje severní Itálie i do jižních oblastí; posílily zde třídní vědomí lidu zvláště pak zemědělského obyvatelstva, což se projevilo především v požadavcích zemědělců o zrušení pozemkové renty a podílného pachtu i v bojích o provedení spravedlivé pozemkové reformy.

V této souvislosti ukazuje Manzocchi také temnou úlohu Vatikánu a orgánů anglo-amerických armád, které ve spojení s monopolistickou buržoazií, konzervativními silami a starým státním aparátem brzdily postupně demokratizační proces a paralyzovaly úlohu nově ustanovených demokratických orgánů a posléze je úplně likvidovaly. Autor dále vysvětluje, jak politický boj mezi oběma hlavními směry se stupňoval, až vyvrcholil v krizi v červnu 1947, která znamenala konec vlády demokratické jednoty a vyloučila strany pracujících z řízení věcí veřejných vůbec. Tímto datem začíná podle Manzocchiho druhá etapa vývoje italských poválečných poměrů. Celým rozбором prolíná jasně autorovo marxistické nazírání a chápání vývoje italských poměrů. Toto stanovisko projevuje Manzocchi i v dalších kapitolách. Vhodně připomíná italskou ústavu jako významný politický dokument poválečného poměru třídních sil. Nová ústava sice vešla v platnost až v době, kdy dělnické strany již ve vládě nebyly

(1. I. 1948), přesto se však stala v boji proti lidu nepřátelské politice vlády významnou oporou demokratických sil.

Manzocchi hodnotí dále dvojakou politiku vlády; uvnitř státu se projevovala tzv. „centristem“ a za hranicemi snahou o navázání těsnějších styků s ostatními kapitalistickými státy, zejména USA. Autor správně dokazuje, že obě tyto skutečnosti spolu úzce souvisely. Linie Einaudiho a Pelliho, které vyjadřovaly vládní politiku, sledovaly především posílení hospodářské moci největších monopolistických skupin, a to jednak řadou vládních opatření, jednak použitím tzv. americké pomoci v rámci Marshallova plánu.

Rovněž i této otázce věnuje Manzocchi značnou pozornost. Na konkrétních faktech dokazuje především, že dodávky plynoucí na základě Marshallova plánu nepřinesly italskému národnímu hospodářství vcelku žádný podstatnější prospěch. Těživě disproporce italské ekonomiky se tím neodstranily, ale naopak prohloubily. Převážná část moderního výrobního zařízení připadla totiž hlavně největším monopolistickým skupinám, což vedlo na jedné straně k růstu monopolistických zisků a k obrovské akumulaci kapitálu, jež umožňovala „samofinancování“ velkých průmyslových komplexů, a na druhé straně současně k zintenzivnění vykořisťování nejen zaměstnanců těchto podniků, ale i dělníků v malých a středních podnicích, které se snažily udržet se v konkurenčním boji. Zároveň rostla nezaměstnanost a prohlubovala se bída venkovského obyvatelstva.

Za zmínku stojí též důležitá autorova připomínka o pronikání amerického imperialismu na italskou půdu, zejména po vypuknutí války v Koreji, kterou považuje za další rozmezi vývoje italské ekonomiky. Vliv USA znamenal po stránce hospodářské omezení styků se socialistickými zeměmi a svými politickými důsledky vedl ke vstupu Itálie do Atlantického paktu a do NATO.

V dalších kapitolách rozebírá autor hnutí italského lidu, jež se pod dojmem této neblahé vládní politiky projevovalo stávkami, protivládními demonstracemi a zvláště bojem zemědělců za zlepšení životních podmínek. Boj rolnictva vyústil v zábor zemědělské půdy podle zásady „Půda patří těm, kdo na ní pracují“.

Manzocchi připomíná známé události, které v té době rozvířily italskou veřejnost: masakr v Modeně a Melise. Zdá se však, že vzhledem k důležitosti této vývojové fáze v třídním boji italských pracujících mohl autor tyto okolnosti blíže osvětlit.

Výrazem třídního boje v té době byl tzv. plán práce, který vyhlásil druhý sjezd Italského všeodborového svazu v Janově v říjnu 1949. Manzocchi ukazuje klady i nedostatky tohoto plánu a správně zdůrazňuje zejména jeho politický význam. Plán práce totiž ukázal možnosti řešení základních obtíží italské ekonomiky, zvláště problém nezaměstnanosti, čímž vyvrátil tvrzení buržoazních ekonomů a politiků o neřešitelnosti těchto otázek vlastními prostředky. Přestože plán nemohl být realizován pro odpor vládních kruhů, podnítil a zainteresoval široké masy, což se projevilo ve výsledku všeobecných voleb z roku 1953. Tyto volby znamenaly totiž další vítězství demokratických sil a likvidaci pokusu monopolistické buržoazie zvrátit následující vývoj italské společnosti „legální“ cestou.

Na konkrétních faktech dokazuje Manzocchi, že tzv. „sociální“ opatření, k nimž se odhodlaly buržoazní vlády pod tlakem demokratických sil, nemohla uspokojivě vyřešit potřeby lidu, neboť byla vždy motivována snahou o zachování třídní nadvlády majetných vrstev. V souvislosti s touto otázkou se zabývá autor *Fondem pro jih*, který měl formou tzv. *předindustrializace* vyvolat investiční činnost soukromých podnikatelů a monopolistických skupin v zasažených oblastech země. Dále hodnotí autor výsledky reformy příslibené tehdejšími ministry zemědělství Segnim a Fanfaniho plán, jenž měl zvýšit zaměstnanost pomocí školních staveb a zalesňovacích prací. Manzocchi připomíná, že ani jedna z těchto opatření nepříspělo k odstranění sociálních rozdílů italské národní společnosti, zejména ke zmírnění nezaměstnanosti a tíživé situace italského venkova.

Velmi poučná je také kapitola o soudobém státním kapitalismu v Itálii. Manzocchi se nejdříve pokouší o definování státního kapitalismu, poté srovnává staré a nové formy státního kapitalismu. Přitom upozorňuje na změny postoje monopolistických skupin k otázce státního kapitalismu v jednotlivých etapách: jednak před fašismem, pak za fašistického režimu, bezprostředně po válce a konečně v současné době. Názorně ukazuje souvislost měnícího se stanoviska s poměry třídních sil ve vládě a na to, jak tytéž monopoly, které za fašismu prosazovaly řadu státně kapitalistických opatření, v době demokratizačních hnutí hlásaly zásadu absolutní liberalizace a stavěly se proti jakémukoli formě státního kapitalismu vůbec. Když však nabyly převahy strany zastupující zájmy velkokapitálu, dovedly opět monopoly využít nových forem státního kapitalismu k tomu, aby na stát přenesly břemeno investičních, případně provozních nákladů v odvětvích, která neslíbvala tučné zisky.

Vhodně poukazuje Manzocchi v téže kapitole i na stanovisko dělnických stran k otázce

státního kapitalismu. Dokazuje, že vcelku správně chápaly úlohu státního kapitalismu při vedení třídního boje; státní kapitalismus měl totiž podle nich plnit hlavně funkci protimonopolistickou.

S otázkami státního kapitalismu souvisí i zajímavý problém tzv. *politického neokapitalismu*, jímž se autor zabývá v téže kapitole. Dokazuje, že politický neokapitalismus jako nový prvek soudobého státního kapitalismu v Itálii se týká funkce vládních stran (především ovšem strany křesťanskodemokratické), jež využívají své politické moci k vytváření nových a k pronikání do již existujících organizací státního kapitalismu; zde zaujímají vedoucí postavení a dosahují tak spojení politické moci se značnou mocí ekonomickou. V závěru této kapitoly připomíná autor správnost Leninových slov, že „státní kapitalismus je předstupněm socialismu“, což se podle Manzocchiho v plné míře uplatňuje i ve specifických italských poměrech.

Následující kapitolu věnuje Manzocchi otázce úlohy Itálie v procesu tzv. *evropské integrace*. Zkoumá vliv Marshallova plánu na vyrovnání tzv. *dollar gapu* — schodku evropské platební bilance v dolarech. Autor dokazuje na příkladu Itálie, že všechny formy evropské integrace sloužily především zájmům amerického imperialismu a monopolistických skupin evropských kapitalistických států, zejména NSR, a ukazuje, jak proces hospodářské integrace se neustále prolíná s dohodami politickými a vojenskými, zaměřenými proti socialistickým zemím. Italskému národnímu hospodářství jako celku však nepřinesl ani integrační proces žádné výhody, neboť se muselo podřídit nejen zájmům domácího velkokapitálu, ale i mezinárodních monopolistických skupin.

Další otázka, na kterou se autor soustředil, je hodnocení údobí po volbách ze 7. června 1953, jimiž začíná následující etapa ve vývoji poválečné Itálie. Hlavní kladný výsledek těchto voleb vidí Manzocchi v odsouzení dosavadní politiky De Gasperiho „mezitřídních“ vlád. Autor konstatuje, že v období od r. 1948 do roku 1953 došlo sice v celku k obnově národního hospodářství (průmyslová výroba překročila dokonce předválečnou úroveň), avšak základní problémy vyplývající ze společenské struktury italského státu nebyly vyřešeny. Odrazem stávajících poměrů byla skutečnost, že sestavování nových vlád se stalo stále obtížnějším. Vznikají tzv. *přechodné vlády*, jejichž činnost je charakterizována naprostou politikou a ekonomickou *immobilitou*. Po volbách zahájily monopoly *agresivní linii*, která se vyznačovala narušením dosavadních ekonomických vztahů k pozemkovému vlastnictví, útokem proti monopolistickým podnikům a snahou získat trvalou nadvládu nad hospodářským vývojem země. Manzocchi se dále zmiňuje o důsledcích depresivní fáze po tzv. *korejské konjunktuře* a o expanzivní fázi cyklu, jež začala v letech 1953—1955 a trvala do roku 1956—1957. Objasňuje také, jak v důsledku přechodné konjunktury a ideologické kampaně, kterou rozvinuly monopoly, aby dezorientovaly organizované dělnické hnutí, se u části dělnictva projevila určitá politická nejasnost, která plynula hlavně z nepochopení základních rozdílů mezi konjunkturou a strukturou. Někteří pracující se totiž mylně domnívali, že se změnila povaha výrobních vztahů a revizionisté dokonce hlásali, že v současných poměrech nastala možnost automatické přeměny kapitalismu v socialismus. Autor správně připomíná, že se s těmito oportunistickými názory vyrovnal rozhodným způsobem VIII. sjezd Komunistické strany Itálie.

Samostatnou kapitolu věnuje Manzocchi také tzv. *schématu Vanoniho*, který byl dalším pokusem italské buržoazie o vyřešení „historických problémů národní společnosti“ pomocí jakéhosi desetiletého hospodářského plánu při zachování dosavadního politického zřízení. I když tento plán obsahoval kritiku dosavadní hospodářské politiky vlády, nepřinesl italskému hospodářství a zejména pracujícím žádné výhody, tím méně pak řešil nejpálčivější ekonomicko-sociální otázky, neboť vycházel, jak autor připomíná, z týchž třídních hledisek jako všechna předchozí opatření buržoazních vlád.

Předposlední kapitola je věnována politice Evropského hospodářského společenství. Manzocchi dokazuje, jak v hospodářskopolitickém kursu vládnoucích italských kruhů po 7. červnu 1953 měla rostoucí úlohu zahraniční složka italské hospodářské politiky; současně vysvětluje, že v této době uzrávala v mezinárodních vztazích řada činitelů, které vedly k citelným změnám v celkové hospodářské situaci v Itálii.

V poslední kapitole se Manzocchi věnuje rozboru ekonomických problémů a rozboru politické perspektivy vývoje země po volbách 25. května 1958, jimiž začíná, podle autora, pátá etapa ve vývoji poválečné Itálie.

Manzocchi připomíná, že rozhodující silou v dalším vývoji politické situace je Komunistická strana Itálie. Zmiňuje se i o mezinárodních faktorech působících ve směru tzv. *národních vlád*. Hodnotí tendenci italské hospodářské politiky, jež směřovala k tzv. *korporativistickému integratismu*; podle této koncepce má státní monopolistický kapitalismus hrát stále rozhodnější úlohu při provádění plánů vládnoucí třídy na řešení základních problémů národní společnosti

v duchu monopolistickém. Správně autor ukazuje, jak na tuto linii reaguje dělnická hnutí. Kapitulu uzavírá shrnutím základních protikladů italského národního hospodářství; vidí tyto hlavní rozpory: mezi pracujícími a kapitalisty, uvnitř kapitalistické třídy samé a mezi jednotlivými oblastmi země, jež se projevíly záhy po osvobození a nebyly vyřešeny ani po patnácti letech.

Závěrečné čtyři studie obsahují podrobnější rozbor některých specifických otázek italské poválečné ekonomiky.

V první z těchto studií se autor blíže zabývá činností a funkcí výrobních rad (*Consigli di gestione*), jež vznikly koncem války a bezprostředně po osvobození jako demokratické hospodářské orgány přímo na závodech největších průmyslových podniků v severní Itálii. Ukazuje na přičiny nízké produktivity práce italského průmyslu, který byl od prvopočátku doménu investic zahraničního bankovního kapitálu, zatímco italská buržoazie soustředila svou pozornost hlavně na nevýrobní odvětví. Autor dochází k závěru, že výrobní rady měly předpoklady, aby se staly základem nového způsobu řízení podniků, a to nikoliv z hlediska maximálních zisků monopolistické velkoburžoazie, ale podle potřeb celé národní společnosti.

V následující kapitole hodnotí Manzocchi funkci *hospodářských komisí výborů národního osvobození* (*Commissioni economiche dei Comitati liberazione nazionale*), *Ústřední ekonomické komise výboru národního osvobození severní Itálie* (*Commissione centrale de CLNAI*), *Průmyslové rady severní Itálie* (*Consiglio industriale Alta Italia*), které rovněž vznikly po válce a jejichž úkolem bylo usměrnit výrobní činnost průmyslových podniků z hlediska současných potřeb národního hospodářství. Typické stanovisko různých společenských skupin k těmto demokratickým orgánům jasně vysvětluje, jak Manzocchi připomíná, z faktu, že zatímco drobní a střední podnikatelé hledali u těchto orgánů pomoc, monopoly se snažily hned zpochybnit jejich činnost obcházet a sabotovat, protože neodpovídaly jejich třídním zájmům.

V třetí studii se autor znovu vrací k otázce státního kapitalismu v Itálii; dokazuje, že z třídního hlediska je důležitá nikoliv otázka kvantitativní, totiž počet znárodněných podniků, nýbrž spíše převaha politických sil. Zmiňuje se zde také o důležité funkci, kterou má ministerstvo státní účasti při demokratické kontrole státně kapitalistických organizací.

Poslední studii pak věnuje Manzocchi vztahům mezi sociálními reformami a ekonomickým vývojem. Vyvrací mylnou představu některých současných buržoazních ekonomů o tom, že kterékoliv investice mohou podnítit rozvoj celého národního hospodářství, a zmiňuje se také o otázce způsobu vytváření fondů určených k investicím a o jejich použití. Monopolní ceny umožňují tzv. *samofinancování*, jež dosahuje v současné době v Itálii dvě třetiny soukromých investic. Tyto investice jdou však ve skutečnosti na úkor životní úrovně pracujících.

Velmi správně autor závěrem dovozuje, že má-li se v Itálii zlepšit ekonomická a sociální struktura, je třeba vyřešit řadu politickoekonomických opatření, která by zbavila národní hospodářství monopolistické nadvlády a současně by vyřešila zemědělskou otázku, a že jedině tehdy může národní hospodářství prospívat celku, bude-li podřízeno kontrole demokratických sil.

Nakonec ještě k českému vydání knihy: překlad Ilji Šetlíka lze po jazykové a odborné stránce hodnotit celkem kladně. Překladatel má dobré jazykové znalosti a je obeznámen s odbornou terminologií.

Kladně lze také hodnotit, že k českému vydání byla připojena úvodní kapitola zabývající se historickým vývojem italského kapitalismu do druhé světové války, která v italském originále není. Ani z textu, ani z redakční poznámky však nelze zjistit, zda také tato kapitola pochází z pera Manzocchiho nebo zda ji připojil překladatel jako vlastní stať.

Nedostatkem českého vydání je nepochybně to, že byly vynechány závěrečné čtyři kapitoly, které nejsou jen „úzce zaměřenými studii“, jak je v redakční poznámce uvedeno, nýbrž velmi významně doplňují celé dílo. Svým obsahem by jistě upoutaly i českého čtenáře a daly by mu možnost porovnat italské poválečné poměry s ekonomickým vývojem u nás. Nelze předpokládat, že by čtenář, který není blíže obeznámen s politickým vývojem Itálie, si mohl vždy jasně uvědomit ekonomické a politické souvislosti, na něž autor klade důraz a jejichž znalost u italského čtenáře zřejmě předpokládá. Pokud tedy mělo být české vydání „souhrnným pohledem na problematiku italského kapitalismu“ a nikoliv jen překladem originálu, mělo být doplněno vhodnými poznámkami o současné politické situaci buď na příslušných místech u jednotlivých kapitol, nebo v samostatné stati. V české redakci nemělo být vynecháno ani úvodní slovo autora, které není jistě bez významu, zejména proto, že v něm autor uvádí použité prameny.

Závěrem lze říci, že Manzocchiho kniha, která je jakýmsi historicko-ekonomickým rozbořením poválečné fáze vývoje italské společnosti, splnila svůj účel a může být podnětem k poznání a bližšímu studiu problémů soudobého kapitalismu v Itálii.

Renato Reichel